

ATATÜRK YOLU DERGİSİ

JOURNAL OF ATATÜRK YOLU

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 73 (2023), s. 204-218.

Geliş/Received: 14.09.2023

Kabul/Accepted: 15.10.2023

DOI: 10.46955/ankuayd.1360622

(Araştırma Makalesi/Research Article)

ASYA'NIN UYANIŞI VE DOĞU'NUN ÖNCÜLERİNDEN İKİ ÜLKE: TÜRKİYE VE HİNDİSTAN ULUSAL HAREKETLERİ TEMELİNDE BİR DEĞERLENDİRME

AWAKENING OF ASIA AND THE PIONEERS OF THE EAST: AN ANALYSIS IN THE LIGHT OF NATIONAL MOVEMENTS OF TURKEY AND INDIA

BAHAR İZMİR*

ÖZ

Türk Devrimi'nin uluslararası alandaki en büyük sonucu mazlum milletlere esin kaynağı olmuştur. Bu etkinin en fazla sirayet ettiği ülkelerin başında ise Hindistan gelmektedir. Hindistan'ın Türkiye'ye ilgisi 19. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren artmış, ilişkiler Hilafet motivasyonu üzerine inşa edilmişti. 20. Yüzyıldaki gelişmelerle birlikte ikili ilişkilerin yönü farklı alanlarda da iç içe geçti. Şöyle ki, 20. Yüzyılın başından itibaren Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Hindistan, Osmanlı Devleti'nin ve Hilafetin geleceği için topyekûn bir çaba ortaya koydu. 1920 yılında kurulan Hint Hilafet Hareketi ilişkilerin ne denli iç içe geçtiğinin en somut örneğiydi. Nitekim bu hareket Osmanlı Devleti'ne yönelik maddî ve manevî desteği sembolize ederken aynı zamanda Hint Bağımsızlık Hareketi için Müslüman-Hindu dayanışmasının inşası adına bir milat teşkil etti. Neticede, Türk Devrimi ve bu kapsamdaki köklü reformlar Hindistan'a model olmakla kalmadı, aynı zamanda bağımsız Hindistan'ın oluşumuna bir temel teşkil etti. Bu bakımdan, Hindistan'ın ulusal hareketi her ne kadar bütünüyle kendisine has bir şekilde gelişse de Türk ulusal hareketiyle benzerlikler taşımaktadır. Bu denli uzak bir coğrafyada ve sömürge geçmişine sahip bir ülkenin Türk Devrimi'nden bu derece etkilenmiş olması incelenmeye değerdir. Bu doğrultuda, makale Türkiye ve Hindistan ulusal hareketleri temelinde bir değerlendirme yapmayı ve Doğu'nun öncüsü iki ülkenin modern devlet serüvenini mukayeseli olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hilafet, Hindistan, Modern Devletler, Türkiye, Ulusal Kurtuluş Hareketleri.

ABSTRACT

The greatest international outcome of the Turkish Revolution was that it inspired oppressed nations. India is one of the countries where this effect has spread the most. India's interest in Turkey had increased since the last quarter of the 19th century and was built on the motivation of the Caliphate. With the 20th century developments, the direction of bilateral relations became intertwined in different areas. Namely, from the beginning of the 20th century, during the Tripoli War, the Balkan War and the First World War, India put forth an all-out effort for the continuation of the Ottoman Empire and the Khilafah. Founded in 1920, the Indian Khilafat Movement was the most concrete example of how intertwined the relations were. Indeed, while this movement symbolized material and moral support for the Ottoman Empire, it also marked a milestone for the construction of Muslim-Hindu solidarity for the Indian Independence Movement. In the end, the Turkish Revolution and its fundamental reforms not only served as a model for India, but also as a foundation for the formation of an independent India. In this respect, India's national movement has similarities with the Turkish national movement, even though it developed in its own unique way. The fact that a country with such a distant geography and a colonial past was so influenced by the Turkish Revolution is worth examining. Accordingly, this article aims to make a comparison and evaluation on the basis of the national movements of Turkey and India, and to analyze how these two countries, the pioneers of the East, were influenced by the Turkish Revolution.

Keywords: Caliphate, India, Modern States, Turkey, National Liberation Movement.

* Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, bizmir@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6752-0786.

Extended Abstract

The process of building independent modern states in Turkey and India was shaped by the developments of the 20th century. Although in the first quarter of the century, the connections built between Indian Muslims and the Ottoman Empire were based on the motivation of Caliphate, the newly established Turkish State, built on secular foundations, served as a model for India. The Turkish Revolution and the reforms in Turkey greatly inspired Eastern states, including India. From the Turkish perspective, India was one of the countries that needed to liberate itself from colonial rule and achieve modernization and full independence. India aimed to mirror a similar anti-imperialist struggle that Turkey had once fought against Britain, making it a significant potential ally for the future.

Comparing Turkey and India, two countries that achieved complete independence through anti-imperialist struggles and aimed for Western-style modernization, is remarkable in many ways. The founding philosophies, methods, and leaders' visions of modern India, established 24 years after Turkey, bear significant similarities with Turkey. While Turkey never became a colony, India, on the other hand, was under British colonial rule for nearly 200 years. Despite the shared aspects in their modernization journeys, these countries also had distinct differences and unique characteristics. This comparative article of the national movements that led to the independence of these two countries is expected to contribute to the literature on Turkey-India relations.

Furthermore, the article aims to evaluate various aspects of the national movements of Turkey and India, pioneering nations in the East, comparing their similarities and differences. In this regard, archival sources from India's archives and periodicals were used to explore the Indian dimension of the study. As for Turkey, a rich literature was available. While there is extensive literature on Turkish modernization and the role model that the Turkish Revolution played for other revolutions, the same cannot be said for India. Additionally, instead of relying on empirical data regarding the independence and modernization processes of the two countries, an analytical perspective was preferred. Thus, the transformations and developments in the first half of the 20th century in these countries were interpreted through similarities and differences.

It is possible to state that there are commonalities and differences in the relationship between the two countries, and that they have influenced each other throughout their historical processes. Considering the unique conditions of each country, it is evident that the relationship is multi-layered and complex. Despite significant geographical and political differences between the two nations, a strong level of interaction is observed, indicating the depth of their relationship. This can be attributed to a shared perception of partnership constructed on religious, political, ideological, historical, and cultural foundations, as well as the motivations specified.

Furthermore, it is noteworthy that Turkey, which has never been under colonial status, and India, which remained a British colony (Crown Colony) for more than two centuries, share such a strong similarities. Additionally, considering that the fundamental basis of the relationship was built on the concept of Caliphate, the resemblance between independent India and the Republic of Turkey, especially in terms of principles, is meaningful. The visions of the leaders of independent India and the Republic of Turkey encompass significant similarities, incorporating comprehensive reforms that transformed their respective nations into modern states.

While the anti-imperialist aspect of the independence struggles in both countries shares similarities, the unique conditions of each nation necessitated different methods and approaches in conducting these struggles. Unlike India, during the years of the Turkish War of Independence, Turkey had to fight against invasions from multiple imperialist countries. One of the key factors that contributed to the success of this struggle was the existence of a state that had never been fully colonized, with deep-rooted traditions and experienced cadres. In the case of India, the preference for a passive policy in its struggle for independence was influenced by the lack of necessary military and civilian personnel due to the country's two centuries of colonial history.

The differences in the independence processes of India and Turkey, arising from these necessary conditions, resulted in distinct outcomes for both countries. Through the Turkish War of Independence, Turkey was able to establish a fully independent and unitary modern state. In contrast, India's unique conditions led to its independence being accompanied by partition. The founding fathers' visions of establishing independent and modern states overlapped in many aspects, leading to similar reforms that would shape the society in both countries. Moreover, within the framework of leadership and succession, both the independence struggle and the process of building a modern state influenced India in various ways.

Giriş

Türkiye ve Hindistan arasındaki ilişkiler köklü tarihî bir geçmişe dayanmakla birlikte bu ilişkilerin diplomatik bir ideolojik bir boyut kazanması 19. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşti. İki ülke arasında tesis edilen münasebetlerde Sünnî İslam dünyası açısından önemli bir yere sahip olan Halifelik kurumu etkili oldu. Bilhassa da II. Abdülhamit Dönemi'nin Panislamist politikalarıyla Halifenin nüfuzunun Osmanlı sınırlarının dışına taşınmak istenmesi, milyonlarca Müslümanın yaşadığı Hindistan'da karşılık buldu. Bu doğrultuda, 20. Yüzyılın başından itibaren ilişkiler siyasî, ideolojik ve diplomatik bir zeminde gelişmeye devam etti. İlişkilerin gelişmeye başladığı dönem aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin girdiği savaşları art arda kaybettiği ve artık çöküş sürecine geçtiği döneme tekabül etmekteydi. Söz konusu dönemde, İslam dünyasının geleceği Doğu'nun Batı'daki kalesi olarak görülen Osmanlı Devleti'nin kaderiyle özdeş görüldüğü için Hindistan Müslümanları maddî ve manevi her türlü yardımı esirgemedi. Bu doğrultuda, Millî Mücadele Dönemi'nde Hindistan halkı tarafından Türkiye'ye verilen maddi ve manevi destek ilişkileri daha ileri bir boyuta taşıdı. Söz konusu dönemden itibaren Hilafetin korunması ve Osmanlı Devleti'nin devamlılığı temelinde inşa edilen manevi ortaklık, ikili ilişkilerin çerçevesini çizdi.¹

Türkiye ve Hindistan'da bağımsız birer modern devletin inşası süreci 20. yüzyıldaki gelişmelerle şekillendi. Her ne kadar söz konusu yüzyılın ilk çeyreğinde, Hint Müslümanları ve Osmanlı Devleti arasında inşa edilen bağlar Hilafet motivasyonuna dayansa da laik temeller üzerine inşa edilen yeni Türk Devleti, Hindistan için bir model teşkil etti. Bunda elbette ki Doğu devletlerine ilham olan Türk Devrimi ve Türkiye'de gerçekleşen reformların etkisi büyüktü. Türkiye açısından ise Hindistan, sömürge yönetiminden kurtulup modernleşmesi ve tam bağımsızlığını elde etmesi gereken ülkelerin başında geliyordu. Çünkü Hindistan, bir zamanlar Türkiye'nin İngiltere'ye karşı verdiği antiemperyalist mücadelenin bir benzerini ortaya koymakta, gelecek için ciddi bir müttefik potansiyeli taşımaktaydı.

Bu makalede, antiemperyalist bir mücadele neticesinde tam bağımsızlığını kazanan ve Batılı tarzda modernleşmeyi kendisine temel hedef edinen iki ülke olan Türkiye ve Hindistan'ın mukayese edilmesi pek çok açıdan anlamlıdır. Zira, kendisinden tam 24 yıl sonra kurulan modern Hindistan'ın kuruluş felsefesi, yöntemleri ve liderlerinin vizyonu Türkiye ile önemli benzerlikler taşımaktadır. Hiçbir zaman bir sömürge yönetimi haline gelmeyen Türkiye ile neredeyse 200 yıl İngiliz sömürgesi olan Hindistan'ın modernleşme serüvenlerinde pek çok ortaklık bulunmakla birlikte, iki ülkenin kendine özgü farklılıkları ve karakteristik özellikleri de vardır. Tam bağımsızlıkla sonuçlanan iki ülkenin ulusal hareketlerinin mukayese edildiği bu çalışmanın, Türkiye-Hindistan ilişkileri literatürüne katkı sunması beklenmektedir.

Ayrıca bu makale, Doğu'nun öncülerinden olan Türkiye ve Hindistan ulusal hareketinin benzerlik ve farklılıklarını birçok açıdan ele almayı ve iki ülkenin modernleşme serüvenini mukayeseli bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda, çalışmanın Hindistan boyutuna dair veriler için söz konusu ülkenin arşivlerinden ve süreli yayınlarından istifade edildi. Türkiye için ise oldukça zengin olan literatür kullanıldı. Zira, Türk modernleşmesine ve Türk Devrimi'nin diğer devrimlere rol model teşkil etmesine dair oldukça geniş bir literatür bulunmaktayken, aynı şey Hindistan için söz konusu değildir. Bunun yanı sıra, iki ülkenin bağımsızlık ve modernleşme süreçlerine ilişkin ampirik veriler kullanılmak yerine, bu süreçlerin analitik bir bakış açısıyla ele alınması tercih edildi. Bu bakımdan, söz konusu ülkelerde 20. Yüzyılın ilk yarısında yaşanan değişim ve dönüşüm benzerlikler ve farklılıklar üzerinden okunmaya çalışıldı.

1. Ortak Payda Antiemperyalizm ve Milliyetçilik: İki Ülkenin Bağımsızlık Hareketlerinin Benzeyen Yanları

Hint Ulusal Hareketi ve Türk Devrimi kendine özgü koşullar içerisinde gelişmiş olsa da birçok yönden benzer özellikler taşır. Bu özelliklerin başında da her iki ülkenin ulusal hareketlerinin milliyetçi bir karakter taşıması ve antiemperyalist mücadele vurgusunun öne çıkması gelir. Türkiye hiçbir zaman Hindistan gibi bir sömürge ülkesi

¹ Azmi Özcan, *Pan-Islamism Indian Muslims, the Ottomans and Britain (1877-1924)*, Leiden: Brill, 1997, 1-3; Aftab Kamal Pasha, *India and Turkey: Past and Emerging Relations*, Delhi: Academic Excellence, 2006; Muhammed Sadıq, *Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018; Minault Gault, *The Khilafat Movement*, New York: Columbia University Press, 1982; Salim Cöhce, "Türk İstiklal Savaşı ve Hindistan Müslümanları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XIII, Mart 1997, Sayı: 37, 77; Rahman Farooqi, *Mughal-Ottoman Relations: A Study of Political & Diplomatic Relations between Mughal India and the Ottoman Empire, 1556-1748*, Delhi: Jayyad Press, 1989.

olmamış fakat Mondros Mütarekesi'nin akabinde² ülke emperyalist devletlerce dört bir yandan işgal edilmişti. Üstelik bu işgaller karşında pasifist bir politika izleyen İstanbul Hükümetleri işgallere boyun eğerek silahlı mücadeleyi reddetmişti. Ayrıca birçok aydın ve siyasetçi de İngiliz ya da Amerikan mandasını savunmakta ve bunun için dernekler kurmaktaydı.³ Bunun tam aksine Millî Mücadele taraftarları ise en başından silaha sarılarak işgallere karşı mukavemet göstermiş ve manda taleplerini düzenlediği kongrelerde kesin bir dille reddetmişti. Özetle Türk Millî Mücadelesi, bu mücadelenin önderi olan Mustafa Kemal Paşa'nın da ifade ettiği gibi "Ya istiklâl ya Ölüm!" düsturu temelinde şekillenmişti.

Türkiye'yi işgal eden devletler emperyalist olunca Millî Mücadele'nin bütün bileşenlerinin söylemlerinde antiemperyalist bir vurgunun ön plana çıkması da kaçınılmazdı. Üstelik bu vurgu, Millî Mücadele'nin haklılığı konusunda hem iç kamuoyunu ikna etmek hem de emperyalist ülkelerle mücadele eden bütün ulusların desteğini almak amacıyla en yüksek perdeden dile getirilmmişti. Nitekim Millî Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kuruluş amacını "...zavallı memleketi ve toprakları nameşru emperyalizm ve kolonizasyon siyasetleriyle istilâya, parçalamağa çalışan yabancı ve mütecaviz kuvvetlere çığnetmemek" olarak açıklamıştı.⁴ Yine o, 7 Temmuz 1922'de yaptığı bir konuşmada Türk Millî Mücadelesi'nin yalnızca Türk milleti için değil, ezilen bütün Doğu halkları için yapıldığını şu şekilde vurgulamıştı:

"Türkiye'nin bu günkü savaşımı yalnız kendi adına ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve çabuk bitebilirdi. Türkiye büyük ve önemli bir çaba harcıyor. Çünkü savunduğu, bütün ezilen ulusların, bütün Doğu'nun davasıdır ve bunu sonuna getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Doğu uluslarının, beraber yürüyeceğinden emindir."⁵

Türkiye'de Millî Mücadele'yi destekleyenler bu mücadeleyi antiemperyalist bir savaş olarak gördükleri gibi Hindistan'daki bağımsızlık hareketini emperyalizme karşı verilen bir mücadele olarak yorumladı. Örneğin Amasya Kadınlar Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanı Asiye Remzi Hanım, 5 Ocak 1920 tarihinde kadınlara yönelik yaptığı bir konuşmada dünyadaki antiemperyalist mücadelelerin yanı sıra Hint Hareketi'ni şu şekilde takdir etmişti:

"Asırlarca ecnebi boyunduruğu altında inlemiş milletlerin izhar-ı mevcudiyet ile istiklallerini kazandıklarını tarih bize pek vazih gösteriyor. İşte Lehistan, Rus esaretinden kurtuldu. İşte Hindistan, İngiliz esaretinden kurtuluyor. İşte Mısır en aciz vaziyette esir iken hürriyeti için Britanya Hükümetiyle dilirane uğraşiyor. İki yüz bin kuvvetli Malta bile kendi adına muhtariyet temin ediyor. İrlanda hak ve hayat ve istiklali namına bir dakika mücadeleden geri durmuyor."⁶

He ne kadar Türkiye ve Hindistan bağımsızlık hareketi ortaya çıktığı koşulları bakımından farklılıklar taşısa da antiemperyalist vurgunun iki ülke için öne çıkan bir karakteristik olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, Türkiye'de emperyalist işgal güçlerine karşı doğrudan bir savaş yürütülürken Hindistan Ulusal Hareketi'nde İngilizlerin tüm engelleme girişimlerine rağmen İşbirliğini Reddetme Hareketi, Sivil İtaatsizlik gibi yöntemler yine emperyalist bir ülke olan İngiltere'ye karşı devam eden istiklal mücadelesinin en somut örneğini teşkil etti. Nitekim 1930 yılındaki notlarında Hintli lider Jawaharlal Nehru, Hint İstiklâl Hareketi'ndeki Sivil İtaatsizlik ve İşbirliğini Reddetme Hareketi'nin açıkça devrimci ve antiemperyalist nitelikte olduğunu belirtmekteydi.⁷ Ayrıca Chandra Bose'nin de 1938 yılında yaptığı başkanlık konuşmasında ifade ettiği gibi Hint İstiklal Hareketi sadece İngiliz emperyalizmine karşı değil aynı zamanda dünya genelindeki emperyalizme karşı

² Mondros Mütarekesi ve ağır hükümlerine dair bakınız: Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C 2, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1978; Türk İstiklâl Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi, Genel Kurmay Basımevi, 1962; Gotthard Jeaschke, "Mondros'a Giden Yol", *Bellekten*, Cilt: XXVIII, Sayı: 109, Ankara, 1964, 141-152. Yuluğ Tekin Kurat, "Bir İmparatorluğun Son Nefesi: Mondros", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 48, (Eylül, 1971), 38-43.

³ İngiliz Muhipleri Cemiyeti, Amerikan Muhipleri Cemiyeti ve Wilson İlkelerine dair bakınız: Ali Karakaya, *Millî Mücadele'de Manda Sorunu Harbord ve King-Crane Heyetleri*, Başkent Matbaa: Ankara, 2001, s. 83-98; Kadir Kasalak, *Millî Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991; Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi*, İleri Basımevi: Giresun, 1972.

⁴ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I-III, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, 422.

⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, 44; Mustafa Albayrak, "Atatürk ve Anti-Emperyalizm", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 5 (20), 1996, 357.

⁶ "Telgraf Haberleri", *İrade-i Milliye*, 12 Kânunusani 1920, 4

⁷ *NMML Archives/Jawaharlal Nehru Papers by Himself*/ F. No:221/ 5-6/ Ekim 1930 (Jawaharlal Nehru'nun Hint istiklal hareketinin yöntemlerine ilişkin notları).

da verilmiş bir savaşı. Bu nedenle, Hint İstiklal Hareketi emperyalizme karşı verilen mazlum milletlerin mücadelesini de simgeliyordu.⁸

İki ulusal hareketin bir diğer ortak karakteristiği Doğu medeniyetine mensubiyeti üzerine inşa edilen söylemdi. Şöyle ki hem Türkiye'nin hem de Hindistan'ın devrim süreçlerinde Asya medeniyeti vurgusu dikkat çekmekteydi. Bu doğrultuda, ortak medeniyet algısı üzerine inşa edilen duygudaşlık, iki ülkenin ulusal hareketini birbirine yaklaştıran ve karşılıklı etkileşimi arttıran bir rol üstlenmişti. Şöyle ki, Hint Ulusal Hareketi'nin argümanları açısından bakıldığında *İngiltere Batı, Türkiye ise Doğu'nun temsilcisi* olarak konumlanırken; Türk kamuoyu açısından ise Hindistan'ın İngiltere'ye karşı mücadelesi, Türk İstiklal Marşı'nda da ifade edildiği üzere "tek dışı kalmış canavar olan" Batı'ya karşı Doğu'nun tipik bir başkaldırısıydı.⁹ Aynı zamanda, Türk Millî Mücadelesi süresince, bu mücadelenin tüm Doğu milletleri adına yapıldığı ve Doğu'daki sömürge yönetimlerine karşı savaşıldığı ifade edilmişti. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk, *Doğu'nun mazlum milletleri adına da savaşıldığını, Türk milletinin davasının tüm Doğu'nun davası olduğunu* belirtmişti.¹⁰ Yine, Türkiye açısından Hindistan'daki bağımsızlık mücadelesi "Doğu medeniyetinin sömürge yönetimlerine karşı haklı talepleri" şeklinde yorumlanırken; İngilizler, sömürgeci geleneği temsil eden "Batı", Hint halkı ise "Doğu'da uyanışın bir örneği" olarak tasvir edildi.¹¹ Söz konusu ortak medeniyet vurgusu I. Doğu Halkları Kurultayı gibi uluslararası platformlarda da ifade imkânı buldu. Nitekim 1920 yılında yapılan bu kurultayda Türkiye 235, Hindistan ise 14 delege ile temsil edildi.¹² Bu anlamda, Hint halkını Türk davasına destek için ortak bir çatıda birleştiren motivasyonun, "Batı toplumları karşısında zafer kazanan, bağımsız bir Doğu devleti figüründen" ileri geldiği söylenebilir.¹³ Bu bakımdan, Hint halkının çok-dinli/çok-kültürlü yapısına rağmen büyük oranda Türk davası etrafında birleşmesinde, bahsi geçen Doğu medeniyeti ortak paydasının katkı sunduğu söylenebilir.

İki ülkenin aydınlarının düşünceleri de Türkiye ile Hindistan arasında ortak medeniyet algısının inşa edilmesine hizmet etmişti. Hint milliyetçisi Annie Besant'ın da belirttiği gibi Türklerin savaşı, Hint halkı başta olmak üzere tüm Batı ve Doğu medeniyetinin bir savaşı haline gelmişti.¹⁴ Yine, Ünlü Hint aydını ve şairi Muhammed İkbâl, İslam dininin Hint Müslümanları arasında siyasî-dinî bir harekete evrilmesini, dönemin politik koşulları ve Türkiye'deki gelişmelerle ilişkilendirir.¹⁵ Basında da bu düşünceleri destekleyen yazı, haber ve yorumlara yer verilmişti. Örneğin, *Indian Patriot* gazetesi *Hindistan'ın Türkiye'de yaşanan gelişmelere kayıtsız kalamayacağı ve Türkiye'de yaşanan dönüşümün bir Doğu ülkesi olan Hindistan'a da sirayet edeceğini* belirtmişti.¹⁶ Hint kamuoyunda, Türklerin mücadelesinin Doğu medeniyetinin bir savaşı olarak okunması gerektiği öne çıkarıldı.¹⁷

İki ulusal hareketin bir diğer ortak karakteristiği tarihsel süreçte gelişen savaşların ve neticelerinin, bağımsızlık savaşının kaderi açısından kritik bir önem teşkil etmesidir. Bu anlamda, Birinci Dünya Savaşı'nın iki ulusal hareket için de bir dönüm noktası olduğunun altını çizmek gerekir. Nitekim bu dönemde, iki ulusal hareketin

⁸ *NMML Archives*, Hint Ulusal Kongresi Tutanakları/17, 51. Oturum, Haripura, 19 Şubat 1938, (Shri Subhas Chandra Bose tarafından Hint Milli Kongresinin 51. Oturumunda Haripura'da yapılan başkanlık konuşması).

⁹ *NMML Archives*, Hint Ulusal Kongresi Tutanakları/17, 51. Oturum, Haripura, 19 Şubat 1938, (Shri Subhas Chandra Bose tarafından Hint Milli Kongresinin 51. Oturumunda Haripura'da yapılan başkanlık konuşması)

¹⁰ *Atatürk'ün Söylem ve Demeçleri*, Cilt II, 1922, 40.

¹¹ Sıklıkla Türk Millî Mücadelesinin tüm Doğu milletleri adına yapıldığı ve Doğu'daki sömürge yönetimleri adına da savaşıldığı ifade edilmiştir. Söylem ve Demeçlerinde Atatürk, Doğu'nun mazlum milletleri adına da savaşıldığını, Türk milletinin davasının tüm Doğu'nun davası olduğunu sıklıkla vurgular. Bkz: *Atatürk'ün Söylem ve Demeçleri*, Cilt I-III, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, 42; "Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Hindistan", *Hâkimiyet-i Millîye*, 11 Şubat 1923, 1.; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt II, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015, S.336-337.

¹² Zaur İsmayilov, *Bakü I. Doğu Halkları Kurultayı ve Kafkasya'da Sovyet Etki Alanının İnşası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, 66-67; Ali Alev, *Bakü 1920 Birinci Doğu Halkları Kurultayı Belgeleri*, Koral Yayınları, İstanbul, 1990.

¹³ Habeeb G. İstfân, "Kemal as He Looks to the Mohammedan World", *The New York Times*, 17 Aralık 1922, 67; örneğin, Amerikan basınında yapılan bir değerlendirmede, Mustafa Kemal'in başarısının "tüm Batı ülkelerinin sömürgelerindeki iktidarını sarsacağı ve istiklal hareketlerini hızlandırıcı bir etki yapacağı" iddia edildi. Aynı zamanda, Mustafa Kemal'in Hindistan, Mısır gibi ülkelerde "yıkılan bir devletten bağımsız bir ulus devlet kuran adeta peygamber gibi bir lider" olarak görüldüğüne dikkat çekildi.

¹⁴ *NMML Archives*, Annie Besant Private Papers, Roll No 14, 79/ 20 Mayıs 1920, (Annie Besant tarafından kaleme alınan Hint Müslümanlarının Türklerin imzalayacağı anlaşmaya dair tutumunu ele alan yazı).

¹⁵ Muhammad Iqbal, *The Reconstruction of Religious Thought in Islam*, Dodo Press, y.y, 2009, 181-182.

¹⁶ S.R., *Turkey and India or Our Indian Muslims A Question of the Present Crisis*, Londra, 1994, 3-35.

¹⁷ *The Scotsman*, 12 Mart 1924, 9. Türkiye'nin bağımsızlık hareketi Hindistan'da Doğu medeniyetinin uyanışının en önemli göstergelerinden biri olarak okunmuş ve yorumlanmıştı. Batı medeniyetinin Türkiye'ye yönelik paylaşım planları eleştirilmekte, Türkiye'de ulusal bilincin ve direnişin ortaya çıkışı takdir edilmekte ve bunun Asya milletlerine bir ideal teşkil ettiği belirtilmekteydi. Bu bakımdan Türkiye'nin istiklal mücadelesinin Hindistan'ın yanı sıra tüm Asya medeniyetine de bir örnek teşkil edeceği düşünülmekteydi. "Awakened Asia", *Muslim Outlook*, 11 Ekim 1927, 1.

yolları keşmiş ve karşılıklı etkileşimler artmıştı. Bu bakımdan, savaş yıllarındaki gelişmeler, Hint Müslümanlarının İngiliz yönetimine dair algısında önemli değişimleri beraberinde getirdi. Bunda, savaşta Osmanlı Devleti'nin koşulları ve İngilizlerin politikası da önemli bir rol oynadı.¹⁸ Osmanlı Devleti için ise Birinci Dünya Savaşı; büyük kayıpların, İmparatorluğun çöküşünün ve yeni bir dönemin habercisi olmuştu. Bu noktada, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden sürecin savaş yılları ve sonrasındaki gelişmelerle olgunlaştığı açıktır. Gerek Türk-Hint ilişkilerinin gelişmesinde gerekse de Hint alt kıtasında İngiliz karşıtı duyguların güçlenmesinde savaş yılları oldukça belirleyici oldu. *The Hindu* gazetesinin ifadesiyle, *sömürge yönetimlerinde ulusal uyanışların başlamasında I. Dünya Savaşı bir milat olmuş, Asya'da yönetimlerin istiklal taleplerinin altyapısı güçlenmişti.*¹⁹ Buradan hareketle, gerek istiklal taleplerinin gerekse de modern devletin kuruluşuna giden sürecin hızlanması, savaş yıllarının getirdiği koşullarla mümkün olmuştur.

2. Amaç Aynı Yöntem Farklı: İki Ülkenin Bağımsızlık Hareketlerinin Ayrışan Yanları

İki ulusal hareketin tarihsel koşulları, söz konusu ülkelerin bağımsızlık mücadelesinin yöntemini birbirinden bütünüyle farklı ve kendine özgü kılar. Şöyle ki, Türkiye'de işgaller başlar başlamaz emperyalist ülkelere karşı silahlı bir mücadeleye girişilmiş ve bu silahlı mücadele başarıyla sonuçlanan İstiklal Harbi'ne dönüşürken, Hint toplumu bu başarıya şiddet içermeyen ve pasif direniş olarak nitelenen farklı yollarla ulaşmıştı.²⁰ Zira Millî Mücadele Anadolu'nun işgali sonrasında, önce yerel direnişler sonra ise düzenli ordu tarafından yönetilen silahlı mücadele ile kazanılmıştı. Bununla birlikte Türkiye'de de işgallere karşı pasif direnişin örnekleri olarak gösterebileceğimiz mitingler düzenlenmiş ve işgal kuvvetlerine protesto telgrafları çekilmişti.²¹ Ayrıca, İstiklal Harbi'ni yürüten Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da Anadolu topraklarını işgalden kurtarmak için bütün diplomatik yollar denenmiş, fakat bunlar sonuç vermemişti. Yine, Türkiye'de silahlı mücadele yerine diplomasi yoluyla emperyalist devletlerle uzlaşılabilmesini iddia edip savaşmayı reddeden, hatta farklı yöntemlerle savaşanlarla mücadele eden İstanbul Hükümetlerine rağmen, bu savaş vatan topraklarının müdafaası adına zaruri bir yöntem olarak ortaya çıkmıştı.²² Öte yandan, Hint Ulusal Hareketi, Swaraj (bağımsızlık) düşüncesi etrafında gelişen, şiddet içermeyen ve sivil itaatsizliği esas alan eylemlere dayanıyordu. *"Uğrunda ölmeyi göze alacağım birçok dava var ama uğrunda öldüreceğim hiçbir dava yoktur."* diyen Gandhi'nin en temel ilkesi şiddet içermeyen eylemler ve pasif direniş yöntemi olmuştu.²³ Bu noktada, Türk Millî Mücadelesi'nin önderi olan Mustafa Kemal Paşa'nın da "Savaş zarurî ve hayatî olmalıdır. Milletın hayatı tehlikeye maruz kalmadıkça savaş bir cinayettir."²⁴ sözünü de akla getirerek, Türk milleti için İstiklal Harbi'nin bir ölüm-kalım mücadelesi olduğunu da belirtmek gerekir. Zira gerek işgalci Yunan ordusunun gerekse Fransız işgal kuvvetlerinin desteğini alan Ermeni çetelerinin Anadolu'da binlerce sivil Türkü katlettiği de bir vakiadır.²⁵ Buradan hareketle, her ulusal

¹⁸ *NMML Archives*, Indian National Congress Reports,, Amritsar, 34th Session, 27 Aralık 1919, (Hint Ulusal Kongresi Amritsar'da yapılan Pandit Motilal Nehru tarafından yapılan konuşma) Şöyle ki, Osmanlı Devleti'nin savaşta yenilmesinden sonraki İngiliz politikası, Hint Müslümanlarının antiemperyalist duygularını uyandırmış ve Türkiye için İngilizlere karşı mücadele etme duygusunu güçlendirmişti. Bkz. *The Times of India*, 31 Ocak 1923, 13.

¹⁹ "Preparing for World Peace", *The Hindu*, 12 Kasım 1920, 1.

²⁰ *NMML Archives*, A.I.C.C 1, G-2/213/1931 (Kongre Partisinin 1931 yılı Sivil İtaatsizlik Hareketi hakkındaki raporları). Prepare for Coming Struggle For Freedom", *Hindustan Times*, 9 Mart 1929, 11; "Gandhi Fast Day Celebrations", *Indian Express*, 3 Ocak 1933, 2 Hint ulusal hareketinin yöntemleri için bakınız: Barbara D. Metcalf, Thomas R. Metcalf, A Concise History of Modern India, Cambridge University Press, Cambridge, 2006; Arthur D. Innes, A Short History of the British in India, Methuen and Co Ltd, London, 1915; Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, Hindistan Tarihi, Çev. Müfit Günay, İstanbul: İmge Kitabevi, 2001; Peter Robb, *A History of India*, Hampshire: Palgrave Publishers, 2002.

²¹ Kemal Arıburnu, *Millî Mücadelede İstanbul Mitingler*, Yeni Matbaa: Ankara, 1975; Mehmet Şahingöz, "Millî Mücadele'de Protesto ve Mitingler", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara, 2002.

²² İstanbul Hükümetlerinin Millî Mücadeleye dair bakış açılarına dair ayrıntılı bilgi için bakınız: Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele-I Mutlakiyete Dönüş 1918-1919, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul, 2021.

²³ Gandhi, otobiyografisinde kendi ifadesiyle satyagraha'nın nasıl ortaya çıktığını şu şekilde anlatır: "Biz Gujarati dilinde bu kavramı pasif direniş anlamında kullanırdık, İngilizcede de bu şekilde bir tanıma karşılık geliyordu. Sonra, Avrupalıların da katıldığı bir toplantıda kendi kendime bu kavramın, İngilizce karşılığının ne kadar dar olduğunu, esasında bu kelimenin zayıfın en güçlü silahı olarak kullanılabileceğini düşündüm. Tanımın İngilizce anlamı şiddeti ve nefreti de içine alıyordu, bunu düşündükten sonra Hint halkının kendi mücadelesini ve yönetimini ifade eden yeni bir kavram bulması gerektiğine karar verdim." Bkz: Mohandas. K. Gandhi, *An Autobiography or The Story of my Experiments With Truth*, çev. Mahadev Desai (Gujarati dilinden İngilizceye), Navajian Publishing House, Ahmedabad, t.y, 384.

²⁴ Bkz. *Atatürk'ün Söylem ve Demeçleri I-III*, Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara, 2006; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919*, C. I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2020.

²⁵ Yunan işgal kuvvetlerinin Anadolu'daki mezalimi için bakınız: Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi İzmir, Aydın, Manisa Denizli 1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara, 2006; Salim Gökçen, *Türkiye'de Rum-Yunan Tedhiş ve Terör Hareketleri 1919-1923*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 2006; Ermenilerin yaptığı mezalime dair bakınız: Mim Kemal Öke, *Ermeni Sorunu 1914-1923*, Ankara, 1991; *Belgelerle Ermeni Sorunu*, Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askerî Tarih Yayınları,

hareketin kendi tarihsel koşulları içerisinde ve zamanının ruhunu da hesaba katarak değerlendirilmesi gerektiği gerçeği, Hint ve Türk Ulusal Mücadeleleri üzerinden de görülebilir.

İki ülkenin modernleşme serüveninde en temel mukayese konularından bir diğeri de ulusal hareketin amacı noktasında ortaya çıkar. Ulusal hareketlerin temel amacının, elbette ki bağımsızlık idealini esas aldığı açıktır. Türkiye ve Hindistan'da modern devletin kuruluşuna giden süreçte de bu ideal doğal olarak öne çıkar. Türkiye'de Milli Mücadele yıllarında ayrılıkçı birtakım isyanlar baş göstermiş²⁶ ve İstanbul'daki Hükümetlerle bu hükümetlerin destekçileri Milli Mücadele'ye karşı çıkmışsa da halkın büyük bir çoğunluğu, mücadelenin önder kadrosu etrafında kenetlenmiş ve tam bağımsız üniter bir ulus devlet kurulabilmişti. Türkiye'de bunun başarılmasında nüfusun dinî açıdan görece homojen olmasının etkisi büyüktü. Hindistan'da ise tam tersine homojen değil heterojen bir dinî yapı söz konusuydu. Hindistan nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan Hindularla Müslümanlar ayrı örgütlenmeler içerisinde, ayrı ayrı liderlerin etrafında birleşmişti. Bu doğrultuda, Hint Ulusal Hareketi İngiliz karşıtlığı temelinde sürerken, Muhammed Ali Cinnah liderliğindeki Müslümanların ayrı bir İslam devleti *kurma talepleri* ortaya çıktı.²⁷ Bunda, büyük oranda Hindistan'ın dini ve kültürel bakımdan çok boyutlu yapısının, demografik çeşitliliğinin ve kendine has dinamiklerinin rol oynadığının altını çizmek gerekir.

Türk ve Hint Bağımsızlık Hareketleri açısından bir diğer ayırt edici nokta ise mücadele verilen emperyalist ülkelerin sayısıydı. Nitekim Hindistan'ın ulusal bağımsızlık hareketi tek bir emperyalist devlete yani İngiltere'ye karşı yürütülürken, Türkiye'de ise İngiltere, Fransa ve İtalya ile bunların emperyalist amaçları için Anadolu'da kullandığı Yunanistan ve Ermenistan'a karşı, hatta söz konusu bu iki devletin Anadolu'daki azınlıklarına karşı çok cepheli antiemperyalist bir mücadele verilmek zorunda kalındı. Bu durum, Türk Millî Mücadelesinin Hindistan'da olduğu gibi pasifist yöntemlerle değil de silah ve savaş yoluyla yürütülmesini belirleyen en temel etkenlerden birini teşkil etmekteydi.

İki ülkenin ulusal hareketinde öne çıkan farklılık kullanılan terminolojiye de yansımıştı. Şöyle ki, Hindistan'ın tarihi anlatısında bağımsızlığa giden süreç, Hindistan Bağımsızlık Hareketi, Hint Bağımsızlık Hareketi ve Ulusal Bağımsızlık Hareketi (National Independence Movement) şeklinde kavramsallaştırılır. Uluslararası literatürde özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, kolonyal yönetimlere karşı ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri için "Ulusal Kurtuluş Hareketi" ifadesi kullanılmıştır. Türkiye için ise kendine has bir terminoloji ağırlık kazanmıştır. Resmî adı "Türk İstiklal Harbi" olmakla birlikte, hareketin millî niteliğine vurgu yapmak ve topyekûn mücadeleyi ifade etmek için, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1927 yılında söylediği *Nutuk*'unda da tercih ettiği, Millî Mücadele kavramı tercih edilmiştir.²⁸

Türkiye ve Hindistan'a dair bir diğer mukayese konusu ulusal hareketi örgütleyen kadroların sınıfsal karakteristiği ile kendisini gösterir. Zira, ulusal kurtuluş hareketleri, sosyolojik temelde toplumda belirli bir tabana karşılık gelir. Bu manada, Türkiye'de İstiklal Harbi'ni örgütleyen ve Cumhuriyeti kuran kadronun Osmanlı Devleti'nde aydın olarak tabir edilen askerî ve sivil bürokrasi içerisinde çıktığı görülmektedir.²⁹ Bununla birlikte, Milli Mücadele'ye toplumun her kesiminden katılım olmuştur. Türkiye'de Hindistan'daki kast sistemi gibi belirgin ve katı bir sınıfsal hiyerarşi olmadığı için Cumhuriyetin kurucu kadrolarının ortaya koyduğu halkçılık ilkesi de tam manasıyla sınıfsız ve kaynaşmış bir toplum yapısını öngörmektedir.³⁰ Hindistan'da ise ulusal talepler kolonyal yapı içinde görev yapan, Batı eğitimi alan, orta-üst sınıf aydınların öncülüğünde başlatılmıştır. Söz konusu aydınların öncülüğünde ortaya çıkan bağımsızlık talepleri, toplumsal ve sivil bir kesime doğru

Genelkurmay Basımevi, Ankara: 1983; İsmet Binark, *Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim ve Soykırımın Arşiv Belgeleri*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını, Ankara: 2001.

²⁶ Gerçekleşen ayrılıkçı isyanlar için bakınız: *İngiliz Belgeleriyle Türkiye'de Kürt Sorunu 1924-1938 Şeyh Said, Ağrı ve Dersim Ayaklanmaları*, Haz. N. Bilal Şimşir, TTK Basımevi, Ankara 1991; *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları*, Kaynak Yayınları, 2011.

²⁷ Hindistan'da Müslümanların bağımsızlık hareketi ve Pakistan taleplerine yönelik olarak bakınız: Yasmin Khan, *The Great Partition The Making of India and Pakistan*, Yale University Press, London, 2007; S. C. Bhatt, *The Great Divide: Muslim Separatism and Partition*, Gyan Publishing House, New Delhi, 1998, s. 99-101; K. H. Khurshid, *Memoirs of Jinnah*, Oxford University Press, Karachi, 1990, 43-44; Ayesha Jalal, *The Sole Spokesman Jinnah, The Muslim League and the Demand for Pakistan*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, 57.

²⁸ Sabahettin Selek, *Millî Mücadele*, İstanbul: Örgün Yayınları, 2002, Cilt I, 1-25; Kâzım Özalp, *Millî Mücadele: 1919-1922*, Ankara 1971-72, I-II; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, İstanbul, 1998, I-II.

²⁹ Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, 67-117; Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, İstanbul, 1965.

³⁰ Atatürk'ün halkçılık ilkesinin niteliği ve gelişimi açısından bakınız: Cezmi Eraslan, *Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, Kum Saati Yayınları: İstanbul, 2003.

yayılmıştı. Bu açıdan, Hindistan'da ulusal talepler orta sınıf aydın kesimin önderliğinde toplumsal bir taban elde ederken, Türkiye'de askerî ve sivil bürokrasinin öncülüğünde gerçekleşmişti.³¹

Hindistan ve Türkiye'de ortaya çıkan ulusal bilinç siyasal, kültürel, dini ve toplumsal yapı çerçevesinde her toplumda kendine özgü bir şekilde gelişti. Şöyle ki, Millî Mücadele yıllarında dinî milliyetçi bir söylem hâkimdi. Bu manada, İslam dini toplumsal bütünleşmenin aracı olarak kullanıldı. Bununla birlikte, Cumhuriyetin ilanından sonra yeni Türk Devleti'nin laik temeller üzerine inşa edilmesiyle birlikte, Türk milliyetçiliği daha seküler ve vatandaşlık temelinde tanımlanan bir milliyetçilik anlayışına evrildi.³² Hint ulusal kimliğinin oluşması ise Hindistan'ın dini ve etnik yapısından dolayı Türklerden farklı bir yol izledi. Hindistan'da ortaya çıkan ulus algısı, dini ve etnik farklılıklar nedeniyle tek bir kimlik üzerinden inşa edilmemiş, aksine dinî bakış açılarına ve yaşama biçimine dayanan bir yol izlemişti. Bu yönüyle, Hint ulusal kimliğinin oluşmasında din belirleyici bir unsurken, Cumhuriyet Dönemi'nde Türklerin ulus kimliği laik bir anlayış üzerine inşa edildi.

Türkiye Cumhuriyeti laik temeller üzerine inşa edilmiş, nüfusunun büyük bir çoğunluğunu Müslümanlar teşkil ettiği için dinî temelli bir ayrılık gerçekleşmemişti, oysaki Hindistan'da durum tam tersine gelişti. Hindistan Bağımsızlık Hareketi laik bir temele oturmadığı gibi Hindistan'ın kurulması Pakistan Devleti'nin kurulmasıyla iç içe geçmiş, din esasına dayanarak bir millet tesis edilmiştir. Bu açıdan, Pakistan'ın inşa edilmesindeki temel unsurlar Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesi ve milliyetçilik anlayışının tam tersi bir örnek sergilemiştir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti laiklik ilkesini benimsemiş ve dinin devlet işlerini belirlememesi gerektiği ilkesinden hareket etmiştir. Bu açıdan Pakistan'ın kuruluşunu temellendiren ulus fikri sıklıkla tartışılmalı bir konu olmuştur. Örneğin, *Hindustan Times*'ta yapılan bir değerlendirmede Pakistan'ın kuruluş fikri ve milliyetçilik kavramı sorgulanmış, İslam'ın ilkelerine ters düştüğü ileri sürülmüştür.³³

3. Amaç Laik ve Modern Bir Devlet Kurmak: Karizmatik Liderlerin Benzeşen Vizyonları

Modern çağlarda gerçekleşen bütün devrimler karizmatik bir liderin ya da liderlerin etrafında örgütlenmiş, bu liderlerin düşünce dünyası ve vizyonu devrimin niteliklerini de büyük ölçüde şekillendirmişti. Bu açıdan bakıldığında, Türk Devrimi'nin de büyük ölçüde karizmatik bir lider etrafında örgütlenerek onun ideal devlet modeli üzerinden şekillendiği görülmektedir. Türk Devleti'nin kurucu kadroları arasında pek çok isim bulunmakla birlikte, Mustafa Kemal Atatürk karizması ve siyasî/askeri yetenekleri sayesinde Şevket Süreyya Aydemir'in de belirttiği gibi "tek adam olmayı" başarabilmişti. Hindistan'da ise yine karizmatik lider olgusu görülmekle birlikte, sosyolojik yapısı gereği farklı toplumlar tarafından farklı karizmatik liderler benimsenmişti. Bu açıdan bakıldığında, Hintli Müslümanların önemli bir kesimi için lider pozisyonunda Muhammed Ali Cinnah dururken, Hindular, Müslümanların bir kısmı ve diğer dinî unsurlar açısından ön plana çıkan liderler Jawaharlal Nehru ve Mohandes K. Gandhi idi. Karizmatik liderlik tanımı bakımından³⁴, kitleleri harekete geçiren ve ulusal hareketi örgütleyen önderin Mahatma Gandhi olduğunu belirtmek gerekir.

Türkiye ve Hindistan ulusal hareketinde bir diğer ortak yön, ulusal hareketin başarıya ulaşmasında karizmatik liderin rolünün belirleyici olmasıdır. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde gerçekleşen Türk Millî Mücadelesi bunun tipik bir örneğidir. Her ne kadar Millî Mücadele'nin başında yerel liderler önemli bir rol üstlenmiş olsa da karizmatik lider figürü Türk ulusal hareketini birleştirip aynı ideale odaklayan kilit bir rol oynamıştı. Öte yandan, Hindistan için de aynı durum Gandhi için söylenebilir. Nitekim Hint ulusal hareketi süresince birçok lider ortaya çıkmakla birlikte, Gandhi gerek karizması gerekse farklı unsurları aynı ideal etrafında birleştirmesi bakımından Atatürk'le benzer yönler taşır.

İki ülkenin modernleşme rotasını belirleyen liderlerinin vizyonu birbiriyle örtüşen özellikler taşır. Nitekim Jawaharlal Nehru ve Mustafa Kemal Atatürk'ün inşa etmeye çalıştıkları devletlerin temel karakteristikleri birçok açıdan benzerlikler taşır. Örneğin, Hintli yazar Sumandra Bose, Nehru ve Atatürk'ün seküler vizyonunun

³¹ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1967, 48-50; Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, 10. Baskı, İletişim Yayıncılık: İstanbul: 2004, 152- 153.

³² Millî Mücadele Dönemi Türk Milliyetçiliğinin dinî karakteri için bakınız: Gülbeyaz Karakuş, "Türkiye'de Milliyetçi Kimliğin Dinî Temelleri", *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 41, S. 2, 131-142; Cemil Koçak, *Kemalist Milliyetçiliğin Bulanık Suları, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Milliyetçilik*, Tanıl Bora (ed), İletişim Yayınları: İstanbul, 37-43.

³³ "The Role of Islam in Nationalism", *Hindustan Times*, 30 Aralık 1939, 9.

³⁴ Pfaff, Steven, "Nationalism, Charisma and Plebiscitary Leadership: The Problem of Democratization in Max Weber's Political Sociology", *Sociological Inquiry*, 2002, c. 72, sayı:1, 81-107; Max Weber, *From Max Weber: Essays in Sociology*, Çev. Hans Gerth ve C. Wright Mills, Oxford University Press, New York 1946; Anthony Giddens, *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.

benzerliğini, iki ülkenin anayasasından benzer örnekler sunarak ortaya koymuştur. Bose, anayasal ve demokratik rotasındaki benzerliğin yanı sıra, anayasayı şekillendiren entelektüellerin ve milliyetçilik anlayışının benzerlikler gösterdiğini ileri sürer. Bu doğrultuda 1926 yılında Medeni Kanun çıkarılırken Mahmut Esat Bozkurt tarafından yapılan bir konuşmada laikliğin önemi ve dinin siyasetten ayrılmasının gerekliliği ifade edilirken; aynı şekilde bağımsız Hindistan'ın anayasasının hazırlanmasına önemli bir katkı sunan Bhimrao Ramji Ambedkar da laikliği en önemli unsur olarak ele almıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında laiklik Anayasanın değişmeyen ilk dört maddesiyle garanti altına alınmış, “Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti” olduğu hükmüyle ifade edilirken, 1947'de kurulan bağımsız Hindistan'ın tüm dinlerin ve farklılıkların garantisi konumunda olduğu Anayasa'da ifade edilmiştir.³⁵ Nitekim Hindistan'ın 1950 yılında yapılan ilk anayasasında, Hindistan seküler bir devlet olarak nitelendirilmese de çok-dinli kavramı kullanılmış, devletin her dine eşit mesafede durması gerektiği ilkesi esas alınmıştır.³⁶

Türkiye'de laik devlet anlayışına dayanan bir devlet kurulmuş, laiklik devletin altı temel ilkesinden biri olmuştur. Türk devriminin karakteristiği olan laiklik ilkesi Atatürk'ü örnek alan Hintli lider Nehru tarafından da uygulanmaya çalışılmış fakat Hindistan'ın çok dinli yapısı nedeniyle uygulanamamıştır. Fakat Hindistan'daki çoklu din yapısı ve diğer unsurlar dikkate alındığında laikliğin uygulanıp uygulanmadığı ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, esas dikkat çekilmesi gereken nokta bunun Hindistan'da uygulanmaya çalışılması ve Türk Devrimi'nin ilkelerinden ilham alınmış olmasıdır.³⁷

Türkiye ve Hindistan ulusal hareketinin bir diğer ortak yönü devrimci karakteristiğidir. Hindistan'daki milliyetçi fikirlerin³⁸ İngiliz karşıtı niteliği hareketin devrimci yönünü ortaya koyar. Zira ulusal devrim, var olan sömürge düzenini yıkıp, yerine bağımsız bir siyasî düzen kurmayı hedef alır. Bu bakımdan, Hindistan'da Müslüman ve Hinduların siyasî örgütlenmesiyle ortaya çıkan ulusal talepler, İngiliz sömürge idaresini yıkmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, 1885'te kurulan Hint Ulusal Kongresi, İngilizlerin desteğiyle kurulmuş olsa da kitlesel bir destek kazandığında İngilizler tarafından engellenmek istenmiş, ulusal hareket çeşitli müdahalelerle sindirilmeye çalışılmıştır.³⁹ “Özgürlüğümüz, gökten düşmeyecek, onu savaşıarak alacağız. Yeterli fedakârlığı gösterdiğimizde ve cesaretimizi ispatladığımızda, İngilizlerin bize özgürlüğümüzü vermek zorunda kalacak.” diyen Gandhi, ulusal hareketin başından itibaren devrimci bir ideal gütmüştür. Türk Devrimi'nin de en temel özelliklerinden birinin devrimci yönü olduğu açıktır. *Bütün millet, bütün dünya bilsin ki, en sonunda millet tam bağımsızlığının temin edildiğini görmedikçe, yürümeye başladığı yolda bir an durmayacaktır.*⁴⁰ Diyen Mustafa Kemal Paşa, her vesileyle Türk Millî Mücadelesinin devrimci niteliğine ve hedefine vurgu yapmıştır.

4. Türk Devrimi'nin Hint Ulusal Hareketine Tesirleri

İki ülkenin birbirine etkisi ve ulusal hareketin gidişatına yönelik tesirler iki ülke arasında kurulan çeşitli etkileşimler üzerinden okunabilmektedir. Bu anlamda, Türk Millî Mücadelesinin temel hedefinin, argümanlarının ve karizmatik liderinin Hint Ulusal Hareketi üzerinde önemli bir tesir bıraktığı; öte yandan Türkiye açısından ise Hint halkının bağımsızlık mücadelesinin büyük bir hayranlık ve içtenlikle desteklendiği görülür.

Türkiye ve Hindistan'ın mücadelesinde, ulusal hareket sürerken aynı paralelde kurulan etkileşimlerin önemine de burada vurgu yapmak gerekir. Nitekim Hint İstiklal Hareketi'nin antiemperyalist bir nitelik taşıyan ve 20.

³⁵ Bose, *Secular States, Religious Politics- India, Turkey and Future of Secularism*, 41-43. Bkz. Dr. Babasaheb Ambedkar Writings and Speeches Vol. I, Delhi: Government of India, 1979; Hindistan anayasasında laiklik ve din özgürlüğü şu şekilde ifade edilir: “Freedom of conscience and free profession, practice and propagation of religion” Bkz. *The Constitution of India*, Government of India, New Delhi; *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Ankara: TBMM Basımevi, 2020, 19.

³⁶ Sumandra Bose, *Secular States, Religious Politics- India, Turkey and Future of Secularism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2018, 1-4. Ayrıca bkz. İhsan Tayhani, “Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli Laiklik”, *TİTE Dergisi*, S.43, Bahar 2009, 517-529; Ayrıca bkz. Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Kırılma Yayınları, Ankara, 2004; Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara: TTK Basımevi, 1998.

³⁷ Türk Devrimi'nin Doğu milletleri üzerindeki yankıları için bakınız: Paul Genzton, *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*, Çev. Fethi Ülkü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001; Barış Doster, *Atatürk, Türk Dünyası ve Mazlum Milletler*, Asikitap Yay, İstanbul, 2020; Orhan Koloğlu, *Mazlum Milletler Devrimleri ve Türk Devrimi*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004.

³⁸ Hindistan bir İngiliz sömürgesi olmasına rağmen, öncelikle 1857 yılında İngiliz karşıtı başlayan ilk bağımsızlık talepleri, Hindu-Müslüman ayırt etmeden halkın desteğiyle İngiliz karşıtı bir tepkiyle büyüdü. Ulusal hareketin ilk adımı olarak nitelendirilen bu hareket, İngilizlerin deyimiyle az kalsın buradaki hâkimiyeti yitirecekleri bir noktaya gelmişti. Bkz. G. W. Forrest, *The Indian Mutiny 1857-1858* Vol III, Calcutta: Military Department Press, 1902, 426-432; Gellner Ernest, *Nations and Nationalism*, New York: Cornell University Press, 1983.

³⁹ Bu nedenle, Hint Ulusal Kongresi oturumlarını İngilizlerin müdahalesinden korunmak için farklı şehirlerde yapmıştı.

⁴⁰ *Atatürk'ün Söylem ve Demeçleri*, Cilt II, 1923, 110.

Yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşen Anadolu'daki Millî Mücadele'den esinlenmemiş olması mümkün değildir. Aynı zamanda, Türk Ulusal Hareketi'nin Hindistan Ulusal Hareketi'nden çok önce gerçekleşmiş ve başarıyla sonuçlanmış olması da elbette bunda etkili olmuştur. Hintli yazar Muhammed Sadık'a göre Türk Millî Mücadelesi ve Devrimi, Hint toplumundaki sömürge karşıtı duyguyu belirginleştirmiş, böylelikle Hint Ulusal Hareketi henüz ilk aşamalarında olsa da sömürge karşıtı anlayış daha belirgin hale gelmişti.⁴¹ Bu doğrultuda, İstiklal Savaşı'nın antiemperyalist tonunun Hint toplumundaki sömürge yönetiminin sorgulanmasına giden sürecin önünü açtığı ya da en azından ilham kaynağı olduğu görülmektedir.

Karşılıklı etkinin ilk tezahürü Hindistan'da Mustafa Kemal Paşa'ya yönelmişti. Onun liderliğinin ve fikirlerinin, Hint alt kıtasını büyük ölçüde etkilediği ileri sürülebilir. Hindistan'daki Türkiye'nin karizmatik liderine yönelik bu ilginin tezahürleri, Hint Ulusal Hareketi'nin Hindu-Müslüman siyasî örgütlerinde, liderlerin söylemlerinde ve dönemin basınında açıkça görülür. Mustafa Kemal Paşa'nın karizmatik liderliği, kitleleri sürüklemesi, bağımsızlık mücadelesi, modern devletin kuruluşundaki rolü ve reformları büyük bir takdir görmüş, bağımsız Hindistan'da gerçekleştirilmesi gereken adımlarla özdeşleştirilmiştir.⁴² Bu doğrultuda, Hindistan'ın kurucu liderlerinin bazı noktalardan ondan esinlendiğini söylemek mümkündür. Örneğin, Mustafa Kemal Paşa'yı *Doğu'nun büyük kurucusu* olarak nitelendiren Nehru, Ondan etkilendiğini kendi ifadesiyle şu şekilde belirtir:

"Kemal Atatürk ya da o zamanki adıyla Kemal Paşa benim gençlik günlerimin kahramanıydı. O sıralarda, bizler kendi özgürlük savaşımızın içinde uğraşıp duruyorduk! Ben de birçok arkadaşıyla birlikte, hapisten hapse atılıyordum. Tutukluysen bile, Kemal Paşa'nın Türkiye'yi yabancıların yönetiminden ve etkisinden kurtarmak için gösterdiği çabayı büyük bir ilgiyle izliyorduk. Yunanlıları Anadolu'da yendiğine ilişkin haberi hapisanede nasıl bir coşkunlukla karşıladığımızı ve kutladığımızı anımsıyorum. Daha sonra, yaptığı reformları okumuş ve çok etkilenmiştik. Bütün reformların Türkiye'nin toplumsal yapısına nasıl uygulanacağına ve uyacağına dair açık bir fikrimiz yoktu ama, K. Atatürk'ün Türkiye'ye modernizmi getirmesi beni büyük ölçüde etkilemiş ve ona karşı duyduğum hayranlığı arttırmıştı..."⁴³

Türk Ulusal Hareketi'nin Hint Ulusal Hareketi'ne ilham kaynağı oldu. Hint ve Türk belgeleri mukayeseli olarak incelendiğinde Türkiye'nin Hint Hareketi'ne tesirlerinin ideolojik, siyasî, sosyal ve kültürel pek çok alanı kapsadığı görülür.⁴⁴ Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesi ve modern devletin kuruluşu, Hindistan'da önemli bir zihinsel kırılma yaratmış, Batı'ya karşı bir zafer kazanılabileceği algısını güçlendirerek ulusal hareketin meşruiyetini artırmıştır. Zira bu etkinin Hint Müslümanlarının yanı sıra Hindu liderler üzerinde de büyük bir tesir uyandırdığı görülür. Nitekim Muhammed İkbâl, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve reformlarının İslamiyet'in özünü çelişmediğini ifade etmiş, Halifeliğin anlamına yüklenen misyonun gerçekliğini yitirdiğini ileri sürmüştür. Muhammed İkbâl, Türkiye'nin laik ve modern cumhuriyetini takdir ettiğini şu şekilde ifade etmiştir:

"Bana göre, Türkiye'de olanlar gayet mantıklı ve gereklidir. Bu hususu tartışmaya bile lüzum yoktur. Zira Cumhuriyet rejimi ve Türkiye'nin değişimi İslam'ın hükümleriyle gayet uyumlu olmakla birlikte, aynı zamanda İslam dünyasındaki yeni güçler ve dinamikler düşünüldüğünde bir gereklilik haline gelmişti."⁴⁵

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu babası Mustafa Kemal Paşa, ulusal hareketi örgütlemesi ve kazandığı askerî zaferlerin yanı sıra bağımsız bir devleti kurduktan sonraki adımlarıyla da Hindistan'a tesir etmiştir. Türkiye Millî Mücadelesinde askerî safhanın tamamlanmasından sonra demokratik bir yönetim modelinin benimsemesi ve Cumhuriyetin ilan edilmesi, Hindistan'da büyük bir başarı olarak görüldü. Örneğin, *Hindustan Times* gazetesi

⁴¹ Muhammed Sadık, *Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi*, çev. Funda Keskin Ata, Ankara: TTK Yayınları, 2018, 11.

⁴² "The New Turkey Kemal's Achievements", *Muslim Outlook*, 18 Ekim 1927, 1; "Turkey of Today", *Hindustan Times*, 21 Nisan 1929, 2.

⁴³ Türkkaya Ataöv, *Hindistan Siyaset Yazıları*, Güzelış Ofset Ltd, Ankara, 2002, 12; Türkkaya Ataöv, "Hindistan'ı Düşünürken", *Vatan*, 18 Aralık 1977, 1; Jawaharlal Nehru'nun 3 Ekim 1963 tarihli bu konuşması için bakınız: Jawaharlal Nehru, *The Discovery of India*, Penguin Books, New Delhi, 1981.

⁴⁴ Asya toplumlarında milliyetçiliğin yükselişine Doğu ülkelerinde yaşanan başarılı devrim hareketleri de önemli bir katkı sundu. Japonya'nın Rusya karşısındaki başarısı (1905), Jön Türk Devrimi (1908), İran Devrimi (1909) ve Çin devrimi (1911) Hint alt kıtasında milliyetçi fikirleri olumlu yönde etkiledi. Dünyadaki başarılı örneklerin yanı sıra Jön Türklerin fikirleri Hint milliyetçiliğini üzerinden doğrudan etkili oldu. Nemai Sadhan Bose, *The Indian National Movement An Outline*, Calcutta: Ananda Press, 1974, 58. İki ülke arasında kurulan ilişkilerin temelleri ve sömürge Hindistan ile kurulan ilişkilerle ilgili detaylı bilgi için bakınız: Bahar İzmir, *Türkiye-Hindistan İlişkileri 1919-1947*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2022. Ayrıca bkz. Yalçın Kayalı, "Yeniden Asya Açılımı Bağlamında Geçmişten Günümüze Türkiye-Hindistan İlişkileri", *Asya-Pasifik Çalıştay: Yeniden Asya Açılımı Çerçevesinde Fırsatlar ve Zorluklar Bildiriler Kitabı*, Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi Yayınları, (Ed. A. Merthan Dünder, Mehmet Özyay) 2022, 165-186.

⁴⁵ Muhammad Iqbal, *The Reconstruction of Religious Thought in Islam*, Dodo Press, y.y, 2009, 184.

Mustafa Kemal'in yıkılmakta olan bir imparatorluktan modern bir devlet inşa ettiğini, kurucu liderin vizyonunun ulusal hareketin yönünü tayin ettiğini belirtmekteydi.⁴⁶

Türk Devrimi'nin Hindistan'a bir diğer etkisi Hindistan'ı oluşturan dinî unsurlar üzerinden okunabilir. Bu anlamda, elbette ki ortak din ve medeniyet algısıyla Türkiye'ye tutunan Hint Müslümanlarının algısındaki değişimler başta gelir. Özellikle 19. yüzyılın sonundan itibaren, Osmanlı Devleti ile Müslümanlar arasında inşa edilen ilişkiler statik kalmamış, konjonktürel dinamiklerle değişim göstermişti. Şöyle ki, dönemin koşulları ve İngilizlerin tutumu, Müslümanların zihinsel algısında ciddi kırılmaları beraberinde getirdi. Şöyle ki, Hint Müslümanlarının Mustafa Kemal'e, Halifeye ve İstanbul Hükümetine yönelik algısı, bu süreçte beklenenden farklı bir seyir izledi. Şöyle ki, Hint Müslümanlarının *kutsalları* ve genel kabuller savaş yılları ve sonrasında büyük bir değişime uğradı.⁴⁷ Örneğin, İngilizlerle ortak hareket eden İstanbul Hükümeti'ne karşı; bağımsızlık için savaşan Mustafa Kemal Hint Müslümanlarının doğal bir müttefiki haline gelmişti.⁴⁸ Dolayısıyla, Türkiye'deki ulusal hareketin yönünün, Hint Müslümanlarının genel kabullerini de derinden sarstığı ve bir değişime sevk ettiği söylenebilir.

Türk Millî Mücadelesinin başarısı, Hindistan'da bağımsız bir devlet fikrine olan inancı kuvvetlendirmiş, İstanbul ve Anadolu Hükümeti'ne yönelik ön kabulleri kırmıştır. Hint Ulusal Hareketi'ne örnek teşkil eden Türk Millî Mücadelesi, modern, laik ve özgür bir devlet mefhumunun mümkün olduğunu göstermiş, Hint Müslümanlarını da bağımsız bir devlet idealine yöneltmişti.⁴⁹ Jawaharlal Nehru'ya göre, Türkiye bağımsız ve özgür bir ülke olarak elde ettiği başarılarla Hint Müslümanlarına bir ideal sunmuştur.⁵⁰ Bu bakımdan, Türk Devrimi'nin tesirlerinin Hint Müslümanlarının zihinsel algısında ve genel kabullerinde önemli değişimler meydana getirdiği ileri sürülebilir.⁵¹ Elbette ki Hindistan'daki tüm Müslümanların aynı zihinsel süreçten geçtiği söylenemez. Zira Hindistan'da Pakistan'ı ortaya çıkaran ve İslam milliyetçiliğini geliştiren fikirlerin de zemini güçlenmekteydi. Fakat Hindistan bölündüğünde, bölünmeye karşı çıkan ve Hindistan'ın bağımsızlığı adına Hint Ulusal Kongresi ile ortak hareket eden önemli bir Müslüman nüfus da bulunmaktaydı.

Türk Devrimi'nin etkisi elbette ki yalnızca Hindistan'daki Müslümanlar ile sınırlı değildi. Nitekim Hindular da Türklere sempati duymuş, İşbirliği Yapmama Hareketi ile Türk Devrimi'ne destek vermişlerdir. Zira Millî Mücadele yıllarında gönderilen yardımların Hindu-Müslüman dayanışması ortaklığında tüm halktan temin edildiğini belirtmiştik. Yine, Türkiye'nin Hindular üzerindeki zihni etkisi, büyük oranda Hinduları temsil eden siyasi yapılar ve liderlerin söylemlerine yansımıştır. Örneğin, Hint Ulusal Kongresinin oturumlarında, Türkiye ve Mustafa Kemal'in kazandığı zaferlere sıklıkla atıf yapılmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin başarıları ön plana çıkarılmıştır. Buradan hareketle, Türk-Hint ilişkilerindeki ilk evrenin daha çok dinî ve siyasî saikler üzerinden şekillendiği, fakat Türkiye'ye yönelik bu desteğin Müslümanlarla sınırlı kalmayarak tüm Hint toplumuna sirayet ettiği görülür. Yine, bu doğrultuda Türk Devrimi'nin Hint toplumundaki Müslüman ve Hindu gibi ayrımları azaltarak, istiklal adına savaşma yolunda bir olma duygusunu güçlendirmiş, ulusal hareketin kitlesel bir zemin kazanmasına katkı sunmuştur.

İki ülkenin istiklal mücadelesi birbirinden çok farklı süreçlerden geçerek ilerlese de ikisi de Cumhuriyet rejimini benimsemiştir. İki ülkede benimsenen cumhuriyet rejiminin toplumda ayırım gözetmeden eşit haklar ve eşit vatandaşlık ilkesini benimsediği görülmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'de Saltanatın kaldırılıp Cumhuriyet rejiminin ilan edilmesinin de Doğulu devletlerde ilan edilecek Cumhuriyet rejimlerine ve bu doğrultuda Hindistan'ın da bir Cumhuriyet olmasına dolaylı olarak tesir ettiği söylenebilir.

⁴⁶ What Modern Turkey Stands For", *Hindustan Times*, 1 Mart 1943, 1.

⁴⁷ *NMML Microfilm Archives*, Lord Montagu Private Papers, Mss Eur D 523, 25 Haziran 1920, (From Lloyd George to Montagu); *National Archives of India (NAI)*, Foreign and Political Department, External Files-Secret/34-X, 13 Mart 1924, (Türkiye'de Halifeliğin kaldırılmasına dair İstanbul Yüksek Komiserliğinden Hindistan Hükümetine gönderilen rapor). 542 "The Khilafat Problem", *Civil and Military Gazette*, 14 Mart 1924, 3.

⁴⁸ *NMML Archives/ Mevlâna Muhammed Ali Papers/ MOH-L 4433/ 28 Mayıs 1920*, (Hint Hilafet Komitesi adına Montagu'ya gönderilen Türkiye'deki Gelişmeler ve Halifelik üzerine yazı).

⁴⁹ N. Akmal Ayyubi, "Hindistan Türklere Neler Borçludur?", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1964, C. 2, S. 2-3, 278.

⁵⁰ Jawaharlal Nehru, *The Discovery of India*, New Delhi: Penguin Books, 1981, 377.

⁵¹ Elbette ki Hindistan'daki tüm Müslümanların aynı zihinsel süreçten geçtiği söylenemez. Zira Hindistan'da Pakistan'ı ortaya çıkaran ve İslam milliyetçiliğini geliştiren fikirlerin de zemini güçlenmekteydi. Fakat Hindistan bölündüğünde, bölünmeye karşı çıkan ve Hindistan'ın bağımsızlığı adına Hint Ulusal Kongresi ile ortak hareket eden önemli bir Müslüman nüfus da bulunmaktaydı.

Sonuç

Sonuç olarak, iki ülke ilişkilerinin ortak yönleri ve farklılıklarının olduğu, tarihsel süreçte birbirinden etkilendiğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda iki ülkenin kendine özgü koşulları düşünüldüğünde ilişkilerin çok katmanlı ve girift olduğu açıktır. Zira bu bakımdan iki ülke ilişkilerinin temellerinin pek çok alanda gelişerek güçlendiği ve en önemlisi de iki ülkenin gerek coğrafi gerekse de siyasi bakımdan bu denli farklı olmasına rağmen, güçlü bir etkileşim düzeyinin görülmüş olmasıdır. Bunda, dini unsurların yanı sıra siyasi, ideolojik, tarihsel ve kültürel temelde inşa edilen ortaklık algısının ve belirtilen motivasyonların etkili olduğu sonucuna varılabilir.

Yine, hiçbir zaman bir sömürge statüsünde olmayan Türkiye ile iki yüzyıldan fazla süre bir İngiliz sömürgesi (Taç Kolonisi) statüsünde bulunan Hindistan'ın bu denli ortaklık taşıması dikkate değerdir. Üstelik, ilişkilerin temel omurgasının Hilafet üzerine inşa edildiği de dikkate alınır, bağımsız Hindistan'ın Türkiye Cumhuriyeti ve ilkeleriyle bu denli benzerlikler taşıması anlamlıdır. Bağımsız Hindistan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin liderlerinin vizyonu, modern devleti dönüştüren reformları ve niteliği oldukça büyük benzerlikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu etki, Türk Devrimi'nin Doğu medeniyeti üzerinden bıraktığı genel etkiden çok daha fazlasını ifade etmektedir. İki ülkenin modern devlet sürecindeki bu benzerlikte, Hilafet motivasyonu üzerinden temellenen ikili ilişkilerin 1924 sonrasında farklı alanlarda da devam etmesinin etkili olduğu ileri sürülebilir. Başka bir ifadeyle, 1924 sonrasında Türk Devrimi ve reformları Hilafet motivasyonunun da ilerisine geçmiş, farklı parametrelerle kurulmaya ve iç içe geçmeye devam etmiştir. Bu anlamda, söz konusu etkinin Türk Devrimi'nin Hindistan'ın liderleri ve kurucu kadrosu üzerindeki bıraktığı etkiden ileri geldiği iddia edilebilir.

İki ülkenin bağımsızlık mücadelelerinin antiemperyalist yönü birçok açıdan benzeşmekle birlikte her ülkenin kendine özgü koşulları söz konusu mücadelenin farklı yöntem ve araçlarla yürütülmesini zorunlu kılmıştır. Türkiye Millî Mücadele yıllarında Hindistan'dan farklı olarak birden fazla emperyalist ülkenin işgallerine karşı silahlı mücadele vermek zorunda kalmıştır. Bu mücadeleyi başarıya ulaştırmasındaki en büyük etkenlerden biri hiçbir zaman tam manasıyla sömürgeleşmemiş olan bir devletin köklü geleneklerine ve kadrolarına sahip olunmasıdır. Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde pasifist bir politikanın tercih edilmesinin de ise ülkenin iki yüzyıllık bir sömürge geçmişine sahip olmasından kaynaklanan gerekli askerî ve sivil kadroların yokluğunun etkili olduğu düşünülmektedir.

Hindistan ve Türkiye'nin bağımsızlık süreçlerindeki farklılıklar zorunlu koşulların bir sonucu olmakla birlikte her iki ülkenin bu süreç neticesinde elde ettiği sonuçlar da farklılık arz eder. Nitekim Türk İstiklâl Harbi neticesinde tam bağımsız ve üniter bir modern devlet kurulabilmişken yine Hindistan'ın kendine özgü koşulları bağımsızlığı bölünmeyle birlikte getirmiştir.

Kurucu babalarının bağımsız ve modern bir devlet kurma vizyonları pek çok açıdan örtüştüğü için her iki ülkede gerçekleştirilen ve toplumun üstyapısını şekillendirecek olan reformlar da benzerlik gösterir. Bununla birlikte öncüllük ve ardıllık ilişkisi çerçevesinde gerek bağımsızlık mücadelesi ve gerekse modern devletin inşa süreci pek çok açıdan Hindistan'ı etkilemiştir.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

National Archives of India (NAI)

Nehru Memorial Museum and Library (NMML) Archives

NMML Microfilm Archives

Resmi Yayınlar

The Constitution of India, Government of India, New Delhi.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, TBMM Basımevi, Ankara, 2020.

Telif Eserler

Akşin, Sina. *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Ankara: Kırılma Yayınları, 2004.

_____. *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*. İstanbul: 1998, I-II.

Albayrak, Mustafa. "Atatürk ve Anti-Emperyalizm", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 5 (20), 1996.

Alev, Ali. *Bakü 1920 Birinci Doğu Halkları Kurultayı Belgeleri*. İstanbul: Koral Yayınları, 1990.

Arıburnu, Kemal. *Millî Mücadelede İstanbul Mitingler*, Yeni Matbaa: Ankara, 1975.

Ataöv, Türkkaya. *Hindistan Siyaset Yazıları*, Ankara: Güzelış Ofset Ltd, 2002.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*. Cilt II, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2015.

Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. Cilt I-II-III, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006.

Ayyubi, N. Akmal. "Hindistan Türklere Neler Borçludur?", *Tarih Araştırmaları Dergisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964, C. 2, S. 2-3.

Belgelerle Ermeni Sorunu, Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askerî Tarih Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara: 1983.

Berkes, Niyazi. *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, İstanbul. 1965.

Bhatt, S. C. *The Great Divide: Muslim Separatism and Partition*, Gyan Publishing House, New Delhi, 1998.

Binark, İsmet. *Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim ve Soykırımın Arşiv Belgeleri*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını, Ankara: 2001.

Bose, Nemai Sadhan. *The Indian National Movement An Outline*. Calcutta: Ananda Press, 1974.

Bose, Sumandra. *Secular States, Religious Politics- India, Turkey and Future of Secularism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

Chatterjee, Partha. *Nationalist Thought and the Colonial World*. London: Zed Books, 1993.

Cöhce, Salim. "Türk İstiklal Savaşı ve Hindistan Müslümanları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. Cilt XIII, Mart 1997, Sayı: 37.

Desai, A. R. *Social Background of Indian Nationalism*, Bombay: The Popular Press, 1948.

Doster, Barış. *Atatürk, Türk Dünyası ve Mazlum Milletler*. İstanbul: Asikitap Yay, 2020.

Dr. Babasaheb Ambedkar Writings and Speeches, Vol. I, Delhi: Government of India, 1979.

Eraslan, Cezmi. *Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, Kum Saati Yayınları: İstanbul, 2003.

Erol, Mine. *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi*, İleri Basımevi: Giresun, 1972.

Farooqi, Rahman. *Mughal-Ottoman Relations: A Study of Political & Diplomatic Relations between Mughal India and the Ottoman Empire, 1556-1748*, Delhi: Jaiyad Press, 1989.

Forrest, G. W. *The Indian Mutiny 1857-1858*. Vol III, Calcutta: Military Department Press, 1902.

- Gault, Minault. *The Khilafat Movement*, New York: Colombia University Press, 1982.
- Gellner, Ernest, *Nations and Nationalism*, New York: Cornell University Press, 1983.
- Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları*, Kaynak Yayınları, 2011.
- Genziton, Paul. *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*. çev. Fethi Ülkü, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2001.
- Giddens, Anthony. *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2000.
- Gökçen, Salim. *Türkiye'de Rum-Yunan Tedhiş ve Terör Hareketleri 1919-1923*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 2006.
- Güngör, Celaleddin. *Sömürgeci Ulusa Hint Milliyetçiliğinin Kökenleri*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2001.
- Hobsbawm, E. J. *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik "Program, Mit, Gerçeklik"*. Çev. Osman Akinhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.
- Innes, Arthur D. *A Short History of the British in India*. London: Methuen and Co Ltd, 1915.
- Iqbal, Muhammad. *The Reconstruction of Religious Thought in Islam*. Dodo Press, 2009.
- İnan, Afet. *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*. Ankara: TTK Basımevi, 1998.
- İngiliz Belgeleriyle Türkiye'de Kürt Sorunu 1924-1938 Şeyh Said, Ağrı ve Dersim Ayaklanmaları*, Haz. N. Bilal Şimşir, Ankara: TTK Basımevi, 1991.
- İsmayilov, Zaur. *Bakü I. Doğu Halkları Kurultayı ve Kafkasya'da Sovyet Etki Alanının İnşası*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.
- Jalal, Ayesha. *The Sole Spokesman Jinnah, The Muslim League and the Demand for Pakistan*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.
- Jeaschke, Gotthard. "Mondros'a Giden Yol", *Bellekten*, Cilt: XXVIII, Sayı: 109, 1964.
- Karakaya, Ali. *Millî Mücadele'de Manda Sorunu Harbord ve King-Crane Heyetleri*, Başkent Matbaa: Ankara, 2001.
- Karakuş, Gülbeyaz. "Türkiye'de Milliyetçi Kimliğin Dinî Temelleri", *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 41, S. 2, 131-142.
- Karpat, Kemal H. *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul, İstanbul Matbaası, 1967.
- Kasalak, Kadir. *Millî Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991.
- Kayalı, Yalçın. "Yeniden Asya Açılımı Bağlamında Geçmişten Günümüze Türkiye-Hindistan İlişkileri", *Asya-Pasifik Çalıştayı: Yeniden Asya Açılımı Çerçevesinde Fırsatlar ve Zorluklar Bildiriler Kitabı*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, A. Merthan Dünder; Mehmet Özyay (ed), 2022.
- Keyder, Çağlar. *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Khan, Yasmin. *The Great Partition The Making of India and Pakistan*, Yale University Press, London, 2007.
- Khurshid, K. H. *Memoirs of Jinnah*, Oxford University Press, Karachi, 1990.
- Koçak, Cemil. *Kemalist Milliyetçiliğin Bulanık Suları, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Milliyetçilik*, Tanıl Bora (Ed), İletişim Yayınları: İstanbul, 2002.
- _____. *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938- 1945) Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma 1*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Koloğlu, Orhan. *Mazlum Milletler Devrimleri ve Türk Devrimi*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004.
- Kulke, Hermann, Rothermund, Dietmar. *Hindistan Tarihi*. çev. Müfit Günay, İstanbul: İmge Kitabevi, 2001.
- Kurat, Yuluğ Tekin. "Bir İmparatorluğun Son Nefesi: Monduros", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 48, 1971, ss.38-43.
- Metcalf, Barbara D; Metcalf,Thomas R. *A Concise History of Modern India*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Mohandas. K. Gandhi, *An Autobiography or The Story of my Experiments With Truth*, çev. Mahadev Desai (Gujarati dilinden İngilizceye), Ahmedabad: Navajian Publishing House, t.y.
- Nehru, Jawaharlal. *The Discovery of India*, New Delhi: Penguin Books, 1981.

- Öke, Mim Kemal. *Ermeni Sorunu 1914-1923*, Ankara, 1991.
- Öktem, Niyazi, "Max Weber", *İstanbul Üniv. Hukuk Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1994, C. 54, Sayı: 1-4, 369-384.
- Özalp, Kâzım. *Millî Mücadele: 1919-1922*. Ankara 1971-72, I-II.
- Özcan, Azmi. *Pan-Islamism Indian Muslims, the Ottomans and Britain (1877-1924)*. Leiden: Brill, 1997.
- Pasha, Aftab Kamal. *India and Turkey: Past and Emerging Relations*, Delhi: Academic Excellence, 2006.
- Pfaff, Steven, "Nationalism, Charisma and Plebiscitary Leadership: The Problem of Democratization in Max Weber's Political Sociology", *Sociological Inquiry*, C. 72, Sayı:1, 2002, 81-107.
- Robb, Peter. *A History of India*, Hampshire: Palgrave Publishers, 2002.
- S.R, *Turkey and India or Our Indian Muslims A Question of the Present Crisis*, Londra, 1994.
- Sadıq, Muhammed. *Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- Selek, Sabahettin. *Millî Mücadele*. İstanbul: Örgün Yayınları, 2002, Cilt I.
- Smith, Antony D. *Nationalism in the Twentieth Century*. Canberra: ANU Press, 1979.
- Şahingöz, Mehmet. "Millî Mücadele'de Protesto ve Mitingler", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara, 2002.
- Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919*, C. I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2020.
- Tansel, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. C. 2, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1978.
- Tayhani, İhsan. "Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli Laiklik", *TİTE Dergisi*, S. 43, Bahar 2009, 517-529.
- Turan, Mustafa. *Yunan Mezalimi İzmir, Aydın, Manisa Denizli 1919-1923*. Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara, 2006.
- Türk İstiklâl Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi, Genel Kurmay Basımevi, 1962.
- Weber, Max. *From Max Weber: Essays in Sociology*. çev. Hans Gerth ve C. Wright Mills, New York: Oxford University Press, 1946.

Sürelî Yayınlar

Civil and Military Gazette

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Millîye

Hindustan Times

İrade-i Milliye

Muslim Outlook

New York Times

The Hindu

The Scotsman

The Times of India

Vatan